

Francis Bacon

Novum Organum

Översättning av Pär Svensson

fri tanke

Innehåll

Förord av Folke Tersman	7
Förord av Francis Bacon	15
Bok I	21
Bok II	109
Fall där egenskapen värme uppträder	121
Närliggande fall som saknar egenskapen värme	123
Tablå över värmens grader eller relativitet	134
Ett exempel på hur bestämningar som inte hör till värmens form kan uteslutas eller förkastas	147
En första tappning av uttolkningen av värmens form	150
Biografi över Sir Francis Bacon av Daniel Helsing	263

Förord

AV FRANCIS BACON

DE SOM AV högmod eller arrogans och i lärda ordalag har dristat sig att tala om naturen som om den till fullo vore kartlagd har allvarligt skadat filosofin och vetenskaperna. I den mån de fått gehör för sin ståndpunkt har de nämligen kvävt och hindrat forskningen, och deras egna framsteg har inte uppvägt den skada de vållat genom att förvanska och fördärva andras arbete.

De som valt en motsatt väg och hävdad att vi aldrig kan få kunskap om något överhuvudtaget, varesig de kommit till denna uppfattning för att de avskytt de gamla sofisterna, varit vankelmodiga eller besuttit alltför stor lärdom, har anfört fullt rimliga skäl för sitt val. De har emellertid inte grundat sin ståndpunkt på sanna premisser och berusade av iver och förmåtenhet har de mist varje mått och sans. De äldre grekerna (vars skrifter har gått förlorade), valde däremot en försiktigare medelväg mellan överilad arrogans och försagd akatalepsi.* Även om tålamodet sviktade och de ofta klagade och upprördes över besvärliga undersökningar och tingens dunkelhet, gav de inte tappt utan fortsatte att utforska natu-

*Akatalepsi (ἀκατάληπτα, av grekiskans *akataleptos*, ofattbar) är ståndpunkten att inget går att veta om något eftersom mänsklig kunskap aldrig kan vara säker utan bara rimlig. Vi vet inte om våra varseblivningar korrekt återger de föremål vi uppfattar. Denna filosofiska hållning företrädades bland annat av de akademiska skeptikerna som en antites till stoikernas uppfattning. Ö. a.

ren. De verkar ha funnit för gott att inte tvista om huruvida kunskap överhuvudtaget är möjlig, utan prövade i stället denna tanke via erfarenheten. Tyvärr höll de inte fast vid sin metod utan förföll till överdrivet tänkande; viktigast för dem var att filosofera och skärpa intellektet genom att hålla det i ständig rörelse.

Min metod är å sin sida lika svår att tillämpa i praktiken som den är enkel att förklara. Den består i att gradera vissheten genom att återge sinnena deras tidigare ställning så att vi avvisar den tankeaktivitet sinnena omedelbart utlöser och i stället öppnar en ny och säker väg för tänkandet som utgår från själva de ursprungliga sinnesintrycken. Detta begrep utan tvivel också de som tillmätte dialektiken en framskjuten roll. De visade därmed klart och tydligt att de sökte ett stöd för intellektet, eftersom de misstroddes dess medfödda och spontana sätt att arbeta. Men denna åtgärd kom för sent, vid en tidpunkt då allt redan gått förlorat för att intellektet genom våra dagliga vanor besmittats med falska läror och fyllts med förvillande idoler. Dialektikens konst ingrep för sent för att undanröja problemet och har snarare bidragit till att permanenta felen än till att blottlägga sanningen. Vårt enda hopp och räddning är att börja om från början och inte överlämna intellektet åt sig självt, utan tvärtom styra det som om det vore en maskin. Tänk om människan hade utfört mekaniskt arbete med sina bara händer och utan hjälp av redskap, liksom hon trott sig kunna söka sanningen med enbart intellektet, ja, då skulle hon inte ha åstadkommit särskilt mycket ens i förening med andra!

Låt oss dröja en stund vid denna liknelse och se in i den som i en spegel. Om exempelvis en jättelik obelisk skulle flyttas för att ge glans åt en seger eller en påkostad föreställning och ett antal personer skulle försöka göra detta med sina bara händer, skulle då inte varje sansad betraktare anse detta vara ren dårskap? Och om man kallade in fler arbetare i hopp

om att lyckas med uppgiften, skulle då inte detta ytterligare stärka oss i vår uppfattning? Men om man gallrade ut de svaga och bara behöll de starkaste och mest arbetsföra i tron att de då skulle nå sitt mål, skulle betraktaren då inte tycka att de vore ännu galnare? Förvisso, och om man nu inte lät sig nöja ens med detta, utan tog hjälp av den atletiska konsten och befälde att alla skulle få sina händer, armar och muskler insmorda med olja och behandlade enligt konstens alla regler, skulle vi då inte hävda att de verkligen ansträngde sig att vara galna på ett metodiskt och grundligt sätt? Förvisso. Ändå intar många samma vanvettiga och fruktlösa inställning i sitt intellektuella arbete och förväntar sig storartade resultat, antingen för att de agerar många i samlad tropp eller uppvisar stort skarpsinne. De skärper dessutom sinnet medelst dialektiken, som ju kan ses som en sorts atletisk övning, men oavsett vilken möda och ansträngning de lägger ner, använder de i själva verket (om man ser nyktert på saken) bara sitt eget förstånd, varken mer eller mindre. Det är utan tvivel så att vid varje bedrift som människan utför utan maskiner och verktyg, förslår inte vare sig den enskildes eller gruppens samlade krafter.

Utifrån ovan nämnda anmärkningar vill jag påminna läsaren om två saker i den händelse de skulle förbises. För det första är det som jag ser det lyckligtvis så att det går att rensa ut motsägelserna och sinnesoron utan att ta heder och ära av antikens föregångare, vilket betyder att jag kan utföra mitt arbete respektfullt och ändå nå resultat. Ty om jag påstod mig erbjuda något bättre än de antika tänkarna, och samtidigt fortsatte på den av dem inslagna vägen, skulle jag aldrig oavsett hur vältalig jag än är undgå anklagelser om att ha försökt tävla med dem i intelligens, briljans och begåvning. En sådan tävlan vore visserligen varken förbjuden eller något nytt (för varför skulle jag inte få lov att kritisera eller peka på sådant som är uppenbart felaktigt hos dem, det

är väl envars rättighet?), men även om det vore rättfärdigt och tillåtet skulle det knappast bli en jämn strid med tanke på min svaga ställning. Eftersom mitt förslag öppnar en helt ny väg för förståndet, en väg som »de gamle« aldrig beträtt eller ens kände till, kommer saken i ett annat läge. Här och nu upphör utbytet med dem, och min roll blir bara att visa vägen, vilket kräver ett visst mått av sakkunskap och en god portion tur, men däremot inte så mycket begåvning och briljans. Detta första memento gäller personerna, det andra själva tingen.

Mitt syfte är ingalunda att försöka rasera vare sig den nu blomstrande filosofin eller något annat system som är eller skall visa sig vara riktigare eller fullständigare. Jag förnekar nämligen inte att den vedertagna filosofin, och liknande system, uppmuntrar till samtal, förskönar ordvändningar, används förtjänstfullt av professorer och gagnar vardagslivets transaktioner. Alltså erkänner jag öppet att den filosofi jag erbjuder inte kommer att vara till någon större nytta i de sammanhangen. Den är inte satt i verket och inget man tar till sig utan vidare, inte heller är dess begrepp lättfattliga och den kommer inte heller att bli tankemässigt allmängods annat än till sina fördelar och verkningar.

Må det alltså sida vid sida existera två källor till kunskap och två sätt att sprida denna, och må samexistensen gagna dem båda. Låt mig likna dem vid två stammar, det vill säga besläktade familjer med betraktare eller filosofer som inte är varandras fiender eller främlingar, utan snarare bundsförvanter som ömsesidigt bistår varandra. Kort sagt vill jag se *en* metod för att utveckla de kunskaper vi redan har och en annan för att skaffa nya kunskaper. De som föredrar och lättare tar till sig den förra, beroende på brådska eller motiv sprungna ur deras vardagsliv, eller för att de är intellektuellt oförmögna att begripa och ta till sig den senare (vilket med nödvändighet torde gälla de allra flesta), dem önskar jag all lycka i deras strävan mot sina mål. Men om någon dödlig inte

vill stanna vid det redan upptäckta och tillämpa det, utan önskar tränga ännu djupare, inte för att triumfera över sina motståndare i tvister utan för att förstå naturen genom verkligt arbete, inte för att producera eleganta och blott sannolika utsagor utan för att nå *bevisad visshet*, ja, låt oss då erkänna denna person som en vetenskapens äkta son (om det är det han vill). Må han bli min följeslagare och lämna den naturens förstuga som många redan besökt i hopp om att finna en dörr till dess inre salonger. Och för att läsarna lättare skall förstå mig – och bli mer förtrogna med mitt mål – har jag valt att kalla den förra metoden *intellektets föregripande* och den senare *naturens uttolkning*.

En sak till bara: Jag har tänkt länge och väl och ansträngt mig för att mina utsagor skall bli inte bara sanna utan även lättfattliga och tillgängliga för det mänskliga intellektet, oaktat hur fullt av snedvridningar och inskränkt detta är. Ändå vill jag (särskilt med tanke på hur omfattande min förnyelse av vetandet och vetenskaperna är) be den som önskar kommentera mitt arbete – utifrån sin egen läsning, i ljuset av auktoriteter eller med stöd av gängse bevisföring – att inte göra detta i förbigående medan han är upptagen med annat. För att få ett fast grepp om ämnet måste vederbörande själv beträda den väg jag beskriver och förordar, lära sig att uppfatta de tingens skiftningar som försöken blottar och korrigera sitt förstånds menliga och djupt rotade vanor via en väl avvägd skepsis. Först då, när han väl börjat bli herre över sig själv, bör han använda sitt eget omdöme, om han så önskar.